

”Sångarfanan åter höjes”

Kollektivt och personligt i Akademiska Sångföreningens traditioner

DET ÄR FÖRSTA MAJ i Kajsaniemiparken i Helsingfors. Folk har samlats klädda i trenchcoat och studentmössa med solglasögon på näsan och serpentiner kring halsen. I handen ett glas skumpa. Stämningen är lättsam och förväntansfylld. Så plötsligt hörs de. Från vänster tågar en skara sångare in efter föreningens fana och Finlands flagga. ”Sångarfanan åter höjes ...”. Så sjunger de medan de tågar upp på scenen.

Traditionen att Akademiska Sångföreningen, eller Akademien, sjunger in våren i Kajsaniemiparken härstammar från en tid då största delen av det Helsingfors vi känner i dag inte ens var byggt, inklusive järnvägen. I dag är första maj en högtidsdag då många finlandssvenskar i Helsingfors vallfärdar till Kajsaniemiparken varje år. Det säljs mjöd och munkar, och media är på plats för att sända evenemanget på radio. För många i parken och över radion kan det vara den enda gången under året då de hör Akademien sjunga.

Då jag står i folkmassan i Kajsaniemi och njuter av festen ser jag på scenen en kör som är både bekant och obekant. Genom mitt eget körengagemang känner jag många av sångarna, många av dem hör till mina närmaste vänner. Jag kan många av sångerna som sjungs. Jag vet vid vilka tillfällen man skall hurra, och när det lönar sig att öppna skumpafaskan och låta korken flyga. Studentmössan sitter bekvämt på mitt huvud och jag känner mig som en del av något större.

Några meter bort är dock marken uppgrävd. Parken skall renoveras och förnyas, putsas upp för att passa den moderna staden. Den lilla grusplanen där folkfesten äger rum är lite underligt inklämd precis bredvid järnvägen, på ett ställe som i dag kan anses lite avsides. Jag undrar vad en utomstående skulle se, ifall denna råkade gå förbi evenemanget utan att veta något om dess historia. En kör med endast män i

trenchcoat och studentmössor, både unga och gamla, i ett litet hörn av en uppgrävd park, bakom järnvägen. Skulle de se ett sammanhang av vänskap, levande kultur och glädje, eller något arkaiskt och föråldrat? Borde traditionen såsom parken omkring den grävas upp och förnyas?

Vad är då värdet i att fortsätta föra vidare Akademens sångartraditioner till nästa generation av korister (och för den delen, åhörare)? Och vad krävs för att ett arv ska kunna fortsätta att kännas relevant då tiden går vidare? Jag vill här argumentera för att de traditioner som ibland kritiserats eller tas för givna har en stor betydelse, inte bara för det levande kulturarvet, utan också för den nutida framtästrävande kulturen.

Under första maj då Akademien sjunger in våren är alla körens alumner välkomna att delta, vilket förklarar varför det bland de unga koristerna står några lite äldre sångare: en ung 19-årig nybörjare sjunger bredvid någon som sjungit i kören för många tiotals år sen. Detta är möjligt eftersom kören har fortsatt att upprätthålla en repertoar som har gått i arv i många generationer. Under åren har kören hunnit samla på sig en egen rik kultur av traditioner. Många av dessa är dessutom tätt förbundna med vårt lands högtider, såsom Runebergsdagen eller självständighetsdagen.

Vid flera av dessa våra högtidsdagar som hör till vårt kulturarv höjs det röster som begär förnyelse. På svenska dagen 2024 frågade journalisten Peter Lüttge om inte "Modersmålets sång" borde slopas eftersom den för honom känns gammalmodig.¹ Vid valborg samma år frågades det också i dagstidningen *Hufvudstadsbladet* varför inte Akademiska damkören Lyran, Akademens systerkör i Helsingfors, sjunger med Akademien i Kajsaniemi under första maj.² Traditionerna verkar väcka

1. Peter Lüttge, "Kommentar. Modersmålets sång är förläggad och olämplig som finlandssvenskarnas lystringssång", *YLE* 6/11 2024, <https://yle.fi/a/7-10066797> (hämtad 11/10 2024).

2. Sandra Broborn, "Därför sjunger Akademien inte med Lyran på första maj", *Hufvudstadsbladet* 30/11 2024, <https://www.hbl.fi/artikel/darfor-sjunger-akademien-inte-med-lyran-pa-forsta-maj/> (hämtad 11/10 2024). Också i Åbo där damkören Florakören de senaste åren uppträtt vid sidan av manskören Brahe Djäknar har man i dagstidningen *Åbo Underrättelser* skrivit "Varför ska gamla traditioner vara ett hinder för samhällsutveckling?" som reaktion mot att Florakören fått kortare scentid än sin manliga motpart. (Hanna Rautiainen, "Vintern rasat utan våra floror – Varför ska gamla traditioner vara ett hinder för samhällsutveckling?", *Åbo Underrättelser* 1/5 2024, <https://www.abounderrattelser.fi/artikel/vintern-rasat-utan-vara-floror-varfor-ska-gamla-traditioner-vara-ett-hinder-for-samhallsutveckling/> (hämtad 12/6 2025).

många frågor. Frågorna som ställs visar på tankegångar som finns i tiden, dels tanken om att förnya och modernisera traditioner för att passa in i vår nutida självbild, dels tanken om könsjämlikhet. Båda dessa skär sig illa mot en ytlig bild av Akademien, en manskör med gamla anor.

I dag är kören en mycket aktiv förening och högt respekterad studentkör. I balansgången mellan att upprätthålla sitt kulturella arv, och samtidigt förnya sig i takt med tiden, har Akademien hittat ett sätt att vara både framåtriktad, och ändå trogen traditionen. Men kören är fortsättningsvis en levande kör som tar in nya sångare, lär sig ny repertoar och sjunger nya konserter. Då jag ser kören eller talar med dess medlemmar ser jag ett modernt sammanhang som värnar både om nutida värderingar och om gamla traditioner. För att granska detta förhållande mellan nytt och gammalt har jag studerat material ur media och olika verk om körens historia, samt samlat in reflektioner av aktiva akademare.³ Reflektionerna samlades in via ett formulär som skickades ut till Akademiens interna e-postlista. I formuläret efterfrågades fria reflektioner kring körens förhållande till sitt kulturarv. Totalt inkom 7 svar som finns sparade i skribentens digitala arkiv. I formuläret gav de som svarade samtycke till att citeras vid namn.

LEVANDE KULTURARV

Faktum är att kören existerar också under alla dagar på året som inte är första maj, Runebergsdagen eller självständighetsdagen. Till körens verksamhet hör dessa standardinslag, men den största delen av verksamheten riktar sig ändå mot körens ordinarie konserter. Medan man under första maj sjunger "Längtan till landet" och "Champagnerlied" sjunger man under otaliga konserter allt från klassisk musik till nyskriven körmusik. Denna fördelning mellan dels glatt studentikost, dels ambitiöst musikaliskt arbete är helt central för körens identitet.

När kören 2022 gav en konsert vid namn Kraft var det en medveten satsning på någonting annat än den traditionella studentkörsmusiken. Konserten ägde rum i den brutalistiska salen Kattilahalli i Helsingfors.

3. Insamlingen genomfördes genom ett frågeformulär. Formuläret skickades ut till aktiva akademare via e-post. I formuläret fanns en öppen fråga om hur de förhåller sig till föreningens traditioner. Totalt inkom 7 svar.

Musiken var nyskrivna moderna verk med teman som berörde miljö och energiproduktion. Koristerna själva uppträdde i enkla skjortor i stället för den sedvanliga fracken, och salen pryddes av ljuskonstverk som skapades live av konstnären Alexander Salvesen.

När kören firade sitt 185-årsjubileum med en konsert i konsertsalen i Musikhuset i Helsingfors uppfördes också, så som praxis numera är, både nyskrivna körverk under ledning av körens nuvarande dirigent, och ett urval sånger ur stamrepertoaren ledda av körens tidigare dirigenter. Konserten med temat identitet kombinerade nytt och gammalt i alla avseenden, vare sig det gäller dirigent, korister eller repertoar. Att konserthelheten i sig inkluderade både en del nyskriven musik framförd av den aktiva kören, och en del stamrepertoar med hela kören inklusive körens alumner, visar på hur högt både nyskapande och kulturarv värderas.

Variationen i repertoaren har alltså redan länge varit en del av verksamheten, och det är ingenting som kören heller sticker under stol med. På sin hemsida beskriver Akademien sig själv med orden:

Vi står för körsång på hög nivå och med bred palett – från stora klassiker till pinfärska uruppföranden, från lyriska stämningar till manhaftigt⁴ patos, från djupaste allvar till studentikos lättsinnighet.⁵

En nyskapande konsert med modern körmusik på repertoaren är alltså ingenting som faller utanför körens vanliga verksamhetsramar. Ändå verkar det överraska recensenterna varje gång.

Även de av hävd konservativa studentsångarna har på senare tid vaknat upp till en ny verklighet, där det inte längre duger att ställa upp sig på led och framföra en älskad stamrepertoar varvad med diverse nyvinningar.⁶

4. Ordet ”manhaftigt” förekommer på flera ställen i Akademens mest använda sångbok (så kallade *Blåa boken*) för att beskriva med vilken karaktär sången i fråga bör sjungas. Här tolkar jag ordet som en humoristisk hänvisning till manskörssångens stereotyp bröländande karaktär. Användningen av ordet på Akademens hemsida tyder på en självmedveten och samtidigt bejakande attityd till det egna arvet.

5. Akademiska Sångföreningens webbplats, <https://akademen.fi/bio> (hämtad 11/10 2024).

6. Mats Liljeroos, ”Brännande aktuella frågeställningar i snällt konsonerande

Så skrev *Hufvudstadsbladets* recensent efter konserten Kraft. Då kören själv framför dels de stora klassikerna, dels de färska uruppförandena som två olika delar av en gemensam helhet blir dessa av utomstående ofta tolkade som tävlande värderingar, i konflikt med varandra och kämpandes om vilken som får styra.

Premissen att Akademien skulle vara en ”av hävd konservativ” kör, och därmed inte sannolikt vill uppträda med ny musik, håller jag inte med om. Recensenters och kolumnisters tendens att först begära förnyelse när kören uppför stamrepertoar, för att sedan vända sig om och undra vart stamrepertoaren försvann när kören sjunger nyskrivet visar på ett ensidigt förhållningssätt till körmusikens kulturarv.⁷ Många vill se antingen en till fullo traditionsbunden tidskapsel från en svunnen tid, eller så ett tydligt avståndstagande i alla avseenden från traditionen: antingen en kör som uppträder enbart i frack med brölrande manskörs-klang, eller så en ensemble som vägrar ens titta på någonting skrivet före 1960. Det är dock inte så som ett kulturarv hålls levande.

Akademien är landets äldsta levande kör, och också en av de äldsta studentkörerna i Norden. Kören grundades 1838 av Fredrik Pacius ur ett virrvarr av olika akademiska sångsällskap. Kören har därav sina rötter i det nationsbyggande projektet från 1830-talet framåt, och har ännu kvar en stor del av sin stamrepertoar från denna tid. Prakt-exempel är förstas ”Vårt land”, som skrevs av Fredrik Pacius till text av J. L. Runeberg och uruppfördes av Akademien 1848. Andra klassiska exempel är ”Suomis sång”, ”Modersmålets sång” och ”Björneborgarnas marsch”. Dessa är alla sånger som lever kvar i kulturen och förs vidare till nya generationer. De är också standardinslag vid tillfällen såsom självständighetsdagen när studenterna sjunger på Helsingfors domkyrkas trappor (”Vårt land” och ”Suomis sång”), och Runebergsdagen när man sjunger vid Runebergsstatyn i Esplanadparken i Helsingfors.

Under språkstriderna på 1870- och 1880-talen blev körens position som fosterlandets kulturella förespråkare svårare att försvara, i och med

tondräkter”, *Hufvudstadsbladet* 9/5 2022, <https://www.hbl.fi/2022-05-09/brannande-aktuella-fragestallningar-i-snallt-konsonerande-tondrakter/> (hämtad 11/10 2024).

7. Exempelvis frågar Mats Liljeroos i ”Recension. Behagligt men kontrastlöst körhav i stiltje”, *Hufvudstadsbladet* 8/3 2024: ”hur det är möjligt att bege sig på turné utan Erik Bergman på programmet”, <https://www.hbl.fi/2024-03-08/recension-behagligt-men-kontrastlost-korhav-i-stiltje/> (hämtad 12/6 2025).

växande krav på verksamhet på finska. Detta kom sedan att leda till att kören Ylioppilaskunnan Laulajat (YL) bröt sig ur Akademien 1883.⁸ YL förde sedan vidare den finskspråkiga studentkörs-kulturen och är i dag fortfarande en betydande aktör på fältet. Efter denna schism var Akademien i några år på dödens brant innan grundandet av Svenska litteratursällskapet i Finland och avtäckningen av Runebergsstatyn i Helsingfors 1885 samt sånguppvaktningen vid detta tillfälle gav kören en ny start.⁹ Traditionen att uppvakta nationalskaldens staty den 5 februari kvarstår fortfarande, vilket vi ska återkomma till senare.

När jag frågar sångare i Akademien om deras åsikter gällande förhållandet mellan tradition respektive förnyelse, pekar svaren alla i samma riktning: tradition *och* förnyelse. Akademien Alexander Geust skriver specifikt att kören kan vara modern i fråga om värderingar men inte för den skull behöver ge avkall på traditioner:

I diskussionerna inom kören har det debatterats vad en nyinsjungen ung sångare väntar sig av kören. Jag har hört påståendet att ingen idag skulle vilja "klä sig i frack och sjunga på tyska". För mig har det alltid varit en självklarhet att Akademien klär sig i frack och sjunger gamla klassiker på tyska. Utan detta element tappar vi det arv som format Akademien och det finländska musiklivet sedan 1800-talet.

Kören bör naturligtvis följa sin tid i fråga om samhälle och värderingar, men traditionell klädsel, repertoar och historiskt värdefulla evenemang ska absolut inte behöva vika undan för tidens tand.¹⁰

För koristerna själva ter sig denna kontrast mellan tradition och förnyelse helt självklar, och den betraktas rentav som en av körens största styrkor. För att ett kulturarv över huvud taget ska kunna kallas levande behöver det finnas människor som känner sig personligen delaktiga i detta arv.

8. Henry Rask, "Akademiska Sångföreningen – mellan Finland och Svenskfinland", Michaela Bränn (red.), *Manskörssång i tid och rum*, Helsingfors: Bränn & Bränn 2013, s. 54–55.

9. Ibid.

10. Alexander Geust 23/11 2024. Svaret finns i skribentens digitala arkiv.

Akademens tradition att på Runebergsdagen sjunga vid Runebergsstatyn klockan tolv på dagen, samt vid midnatt, började då statyn restes 1885. I dag upprätthålls fortfarande traditionen, både på allvar och med glimten i ögat. Mitt på dagen sjungs sångerna så att kören står vända mot lyssnarskaran, med ryggen mot statyn. På kvällen följer körens interna Runebergssits, varefter de som vill igen tar sig till Esplanaden för att sjunga för Runeberg, samma sånger men denna gång vända mot statyn. Denna praxis speglar en större studentikos tradition av att serenera stadens statyer vid diverse högtider. Samtidigt visar traditionen på den dubbla innebörden: både att föra vidare en tradition, och den studentikosa glättigheten.

Igen framträder kontrasten mellan vad koristerna själva kan uppleva vara traditionens innebörd, och hur traditionen utifrån kan tolkas. Akademaren Kasper Sundström säger just detta:

Exempelvis kan jag tänka mig att det lätt för en icke-insatt kan framstå som om Akademien firar Runebergsdag blott och bart för att i något slags patriotisk-nationalistisk anda hylla mannen som kallats nationalskald, varvid den centrala pusselbiten i traditionens signifikans, att det var vid uppträdandet vid statyns avtäckande Akademien de facto återupptod ur skrivbordslådan och hittade sin nya roll som den nya idén Svenskfinslands kör, efter att ha varit mycket nära att utslockna helt och hållet då YL brutit sig ur och övertagit studentkörns resurser och rollen som nationen Finslands kör, faller bort.¹¹

Traditionen att sjunga in våren i Kajsaniemiparken härstammar ända från 1830-talet, när studenternas sedvanliga vårfeſter hölls kring Katarina "Kajsa" Wahllunds värdshus, efter vilket parken har fått sitt namn. Värdshuset var populärt bland studenter, och sång och feſter förekom naturligt då första maj sammanföll med värdinnans födelsedag. Med tiden växte seden till en allt starkare tradition, även om den också stötte på motgångar, som till exempel 1862 när järnvägen byggdes precis bredvid. Ändå har kören med väldigt få undantag stått

11. Kasper Sundström 24/II 2024. Svaret finns i skribentens digitala arkiv.

på sin plats på första maj ända sedan dess.¹² Det är en tveeggad tradition i många avseenden. Dels är det kanske körens mest kända och efterlängtnade inslag under året, dels är det en tradition med många år på nacken, vilket kan föra med sig utmaningar.

Under konserten i Kajsaniemiparken brukar alltid vissa standardinslag förekomma. Bland dessa förstås "Sångarfanan" som intågssång, den älskade "Längtan till landet", serenaden "Ljuva flicka" som brukar föräras en dotter till någon korist, och många andra gamla favoriter. Sångerna leds för det mesta av körens ordinarie dirigent, och är planerade och förberedda inslag som sjungs av de aktiva akademerna tillsammans med alumnerna som återvänder på första maj men också vid andra höjdpunkter som julfester eller jubileumskonserter. I konserten ingår ofta också några sånger som kören under terminen sjungit på resor och konserter. Dessa hör inte till standardrepertoaren, och sjungs därför endast av den nu aktiva kören. Dock är det ett fint sätt att inkludera också inslag ur körens pågående verksamhet, och visa på den variation som ligger inom den aktiva körens förmåga.

Då konsertens planerade del är över följer ett mycket speciellt inslag. Körens dirigent stiger åt sidan och lämnar scenen fri för vem som helst i kören att stiga fram och ta in en sång. De korister som stiger fram kan vara vicedirigenter, vanliga radkorister eller alumner. Sångerna är ofta ur den gedigna stamrepertoaren som har samlats under 200 år av studentkörskultur. Då det är fritt fram för vem som helst i kören att ta in vilken sång han vill, är det i praktiken omöjligt att öva inför denna del av framträdandet. De i kören som inte råkar kunna just denna sång får hänga med så gott det går, eller stå tysta. För allas bästa brukar det alltså löna sig att ta in en någorlunda välkänd sång. Dessa inslag inkluderar allting ifrån dryckesvisor till nationalromantiska krigssånger: allting från "Helan går" till "Björneborgarnas marsch".

Den spontana delen av konserten visar på ett speciellt fenomen inom studentkörskulturen: den kollektiva kunskapen. För att koristerna fritt ska kunna ta in de sånger de själva önskar i stunden, krävs att majoriteten av gruppen har en övergripande bekantskap med en enorm

12. Rainer Knapas, "Akademiska Sångföreningen – i tid och rum", Michaela Bränn (red.), *Manskörssång i tid och rum*, Helsingfors: Bränn & Bränn 2013, s. 37–41.

korpus av sånger. Detta fenomen återfinns i studentkretsarnas sitskultur, där sånger och snapsvisor sparas i sångböcker men i praktiken lever i det kollektiva minnet. Så även i Akademien, där otaliga generationer av korister kan förenas i en gemensam stamrepertoar. Denna kollektiva kunskap står som grund för sammanhållningen. Kören är, förutom ett musikaliskt sammanhang, också mycket starkt ett socialt sammanhang. Känslan av gemenskap som kommer när man kan sjunga med i den gemensamma sången blir för många mycket viktig. Detta förklarar också varför många alumner år efter år kommer tillbaka till kören för att få sjunga med på nytt under dessa speciella tillfällen.

Processen när en ny korist lär sig stamrepertoaren, de årliga traditionerna och körens allmänna jargong blir också den process som förvandlar traditionerna från något yttre och abstrakt till något personligt. Sången i Kajsaniemi är plötsligt inte bara någonting som händer varje år, utan någonting som koristen som individ har ett personligt förhållande till. Grunden till att traditionerna lever vidare är att det finns en gemenskap av sångare för vilka traditionerna är viktiga.

GAMLA TRADITIONER OCH NUTIDA VÄRDERINGAR

Så varför skorrar körens traditionsrika sånger så fel hos många? Varför reagerar tidningarnas skribenter negativt på att höra mansröster sjunga "Modersmålets sång"? Förklaringarna är såklart många. Flera av dessa traditioner har sitt ursprung i det nationsbyggande projektet i slutet av 1800-talet, i kampen om den egna identiteten under förryskningstiden och i motgångarna under tiderna av språkliga konflikter. Under de senaste årtiondena har samhället haft blicken riktad mot förnyelse. Klass- och könsstrukturer har med god orsak varit måltavlor i denna strävan. Men jag undrar om inte också något barn åker ut med badvattnet i ansträngningen att förnya.

Här framträder den centrala frågan: finns kören och dess traditioner till för koristerna själva, samt alla dem som genom familj, vänner, eller andra vägar, har en egen relation till kören – eller finns de till för de yttre betraktarna? Då kritiker ibland kastat en hastig blick på körens sång på första maj, och åtminstone till synes av bara vanan frågat sig varför dessa gamla sånger ännu sjungs, har de samtidigt missat värdet i de genuint levande traditionerna.

Akademien är alltså i dag en modern kör som framför musik av alla slag, med viktiga och aktuella teman, vilket den i själva verket alltid gjort. Det som vi i dag ser som gammal stamrepertoar var nyskriven och framåtsträvande musik när den skrevs och uruppfördes.

Samtliga traditioner, vanor och egenheter vi här har granskat har aspekter som är synliga för den yttre åskådaren, och aspekter som är synliga bara i de interna kretsarna. Sången i Kajsaniemi är för publiken en lättsam värkonsert, medan det för sångarna kan vara både en invecklad logistisk operation och en viktig årlig ritual. Uppvaktningen vid Runebergsstatyn kan för publiken vara en liten fosterländsk hälsning, medan det för koristerna kan vara både minnet av körens historia och ett inslag i en dag av vanligt studentfestande. Så som akademaren Alexander Zilliacus skriver:

Jag väljer att delta i marschen till Kajsaniemi; kanske av gammal vana, som ett förspel till fest, av finlandssvensk solidaritet, för att svara på mina vänners förväntningar, för att det är meningsfullt att delta i något gammalt. Jag klär upp mig i kavaj, fluga och studentmössa och drar på mig min beige trenchcoat. Att blinka mot solljuset utanför Gamla studenthuset tidigt på 1 maj ger redan upphov till många små berättelser inom mig. Det är en fin tradition, det är en förlegad tradition, vad kul att träffa gamla vänner, det är dålig PR för kören, det är ett slag för Finlands flagga som en symbol för glädje och fest i stället för något annat ... Vilken av de här tankarna är mer sann än en annan? Vilka känslor väger starkare nu än då jag deltog första gången? Är det jag som väljer traditionen eller traditionen som talar genom mig?¹³

Kören som tågar in på scenen i Kajsaniemiparken varje år är densamma som den har varit sedan Kajsa Wahllund drev sitt världshus i närheten. Och samtidigt är kören förstås en helt annan, då det varje år är en åtminstone delvis ny uppsättning av sångare som träder fram. Medan många traditioner med åren har blivit starkt etablerade, och fortsättningsvis omhuldas varmt av kören, har också mycket fått gå i graven i takt med tiden. När jag ser på samlingen sångare på första maj ser jag en gemenskap där det gamla inte alltid behöver ge vika för det nya, utan det gamla snarare stöder och bär upp det nya.

13. Alexander Zilliacus 23/11 2024. Svaret finns i skribentens digitala arkiv.